

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ: ตามแนววิถีธรรม วิถีไทย

Conservation of natural resources: along the path of the Thai way

พระราชธรรมสารสุธี, ดร. ** ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว^{††}

ดร.สิริภพ สวนคง^{††}

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ : ตามแนววิถีธรรมวิถีไทย” มุ่งศึกษาบทบาทของการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยมีนัยสำคัญ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามแนววิถีธรรมทางพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามแนววิถีไทยของชาวพุทธทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสัมพันธ์มีลักษณะเสมอเหมือนกันของสรรพสิ่ง คือ ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีการพัฒนาการร่วมกันตามกฎของอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งของอื่นๆ สิ่งเหล่านี้มีอุปการคุณต่อสิ่งมีชีวิตทุกชีวิต มนุษย์ควรให้ความกตัญญูรู้คุณต่อทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ และป่าไม้ ความกตัญญูต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ คนไทยมีวิถีชีวิตและร่วมนธรรมมาจากพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเป้าหมายให้เกื้อกูลซึ่งกันและกัน หากมนุษย์มีความกตัญญูต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ธรรมชาตีก็น่าจะเกื้อกูลให้คนในสังคมพึ่งพาอาศัยกัน ไม่หวังผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการแสวงหา จนกลายเป็นการทำลายระบบนิเวศน์ไปอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ความสำคัญ: การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, วิถีธรรมวิถีไทย

ABSTRACT

Article "The conservation of natural resources: along the path of the Thai way" for studies the role of the conservation of natural significance is (1) to study the concept of natural resources conservation along the way of Buddhism. (2) to study the context of the conservation of natural resources along the path of the Thai Buddhist natural resources is a key factor relationship is always the same as of all things is the Nature is to develop together with the rules of the impermanency of every cell and Absolute Nothingness, which is the main factor in human, animal and other items of these things of the life of every

^{**}ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โทร. 081-877-2069

^{††}อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โทร. 082-229-3230, E-mail : suthatpar.b@gmail.com

^{††} อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

human life should show gratitude to the land resources water, air and forest of gratitude to the conservation of natural resources, it is important that the human beings should participate in the conservation of the specific forest resources of Thai lifestyle and get the culture from Buddhism, which is the targeted furnace, to help each other. If a man of gratitude to the conservation of natural resources nature will to lend to people in the society to rely on each other I hope the benefits will occur from the pursuit to become the destruction of the eco systems to innocent.

Keywords :the conservation of natural resources, the path of the Thai way.

บทนำ

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อคนในสังคมไทยมากจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมใจของคนไทยทั้งประเทศ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งยังมีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองมาตลอด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในแง่ของคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม โดยเฉพาะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของคนไทย นั่นคือ ความกตัญญู คุณธรรมที่สำคัญยิ่งในสังคมเป็นหลักธรรมเชื่อมสัมพันธ์คนในสังคมให้เกิดความสำนึกในพระคุณและตอบแทนพระคุณซึ่งกันและกันอันเป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยสังคมให้มีความมั่นคงและสันติสุขพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของความกตัญญูไว้มากมายความว่า “ภิกษุทั้งหลายบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรม3ประการเหมือนลูกเขี้ยวมาประดิษฐานไว้ในสวรรค์ธรรม 4 ประการนั้นเป็นไฉนคือ 1. กายสุจริต 2. วาจสุจริต 3. มโนสุจริต 4. ความเป็นคนกตัญญูตถะที่ภิกษุทั้งหลายบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรม4ประการนี้แลเหมือนลูกเขี้ยวมาประดิษฐานไว้ในสวรรค์” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/212/253.)

จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพุทธศาสนาเริ่มมีการพัฒนาในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา มีทั้งการสนับสนุนและขัดแย้งทางด้านสิ่งแวดล้อมเรื่อยมาในสังคมปัจจุบันกำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งในทางวัตถุและจิตใจของคนในสังคมมีแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้นและไม่ตีมูลค่าของการเปลี่ยนแปลงของคนไทยก็คือการรับเอาระบบเทคโนโลยีอันก่อให้เกิดความต้องการใหม่ๆรวมทั้งการไหลบ่าของวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยทำให้คนไทยมีค่านิยมทางด้านวัตถุมากขึ้นจนลืมนิยามชีวิตของชนบทยุคก่อนอันดีงามของคนไทยชาวพุทธที่มีมาแต่โบราณ ไปดีนั้นรสนางหวัดนิยมมาเสพบริโภคยึดถือในเรื่องกินกามเกียรตีมิจิตใจห่างเหินจากหลักคำสอนทางศาสนามากขึ้นความรักความเคารพความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและความกตัญญูต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงไปเกิดช่องว่างระหว่างบิดามารดากับบุตรครูอาจารย์กับศิษย์มนุษย์กับธรรมชาติตั้งนั้นมนุษย์จึงมองไม่เห็นคุณค่าความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องตอบแทนใครไม่มีความเคารพนับถือเชื่อฟังสิ่งเหล่านี้เป็นความเห็นและความเข้าใจผิดที่เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในสังคมไทยปัจจุบัน

2. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ : ตามแนววิถีธรรม

พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการปลูกฝังจิตสำนึกคนให้มีความกตัญญูต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งมวล ดังมีเรื่องเล่าไว้ในมหาวาณิชชาตกว่าพวกพ่อค้าหลงทางในป่าไม่มีอาหารและน้ำเหลือเลยแต่เมื่อได้เห็นต้นไทรใหญ่ซึ่งมีกิ่งไม้ชุ่มฉ่ำจึงหักกิ่งไม้แล้วน้ำก็ไหลพุ่งออกมาเมื่อตัดกิ่งไม้ก็ได้อาหารพวกเขามีความโลภตัดโค่นต้นไม้จนรากขึ้นเพื่อจะได้สิ่งของมากกว่าเดิมพระโพธิสัตว์ตกเตือนเหล่าพ่อค้าว่า “บุคคลนั้นก็ตามนอนก็ตามที่ร่มเงาของตนไม้ใดแม้แต่ใบของตนไม้นั้นก็ไม่ควรทำลายเพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”(ขุ.ชา. (ไทย) 25/196/454) เมื่อพระพุทธองค์ตรัสเช่นนี้แล้วก็หมายความว่าความกตัญญูต่อใครก็ตามล้วนเป็นสิ่งดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างเหมาะสม หากนำไปสู่การปฏิบัติได้สามารถทำให้มนุษย์เข้าถึงธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งระดับโลกียะและโลกุตระได้ในที่สุดสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเนื่องจากธรรมชาติช่วยสร้างความสมดุลให้กับระบบนิเวศน์

ปัจจุบันมนุษย์มองธรรมชาติว่าเป็นเพียงเครื่องมือในการอำนวยความสะดวกสบาย มองธรรมชาติแบบไม่เป็นกัลยาณมิตร แล้วจึงเกิดการเบียดเบียนธรรมชาติอยู่เสมอมาได้มองว่าแท้จริงแล้วมนุษย์ สัตว์ ป่า ไม้ และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ต่างก็พึ่งพาอาศัยกันและกัน และที่สำคัญคือความรู้สึกที่ดีต่อกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ มนุษย์กับพืชทั้งหลาย และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ถ้ามนุษย์ปรารถนา และโลภอยากจะทำครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ ธรรมชาติจะตกเป็นเหยื่อแห่งความปรารถนาของมนุษย์ไปทันที มนุษย์จะพัฒนาทัศนคติในเชิงเบียดเบียน เอาัดเอาเปรียบ และทำลายธรรมชาติอย่างไม่มีที่สิ้นสุดปัญหาที่เห็นชัดเจน คือ มนุษย์เข้ามาบีบบทบาทในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น โดยไม่เห็นคุณค่าหรือผลกระทบที่ตามมาในอนาคต ทรัพยากรธรรมชาติถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีประโยชน์มากมายต่อสิ่งมีชีวิต ต้องใช้เวลานานเป็นหลายร้อยปีทรัพยากรธรรมชาติจึงจะกลับมาอุดมสมบูรณ์ได้เช่นเดิม สมควรที่ทุกฝ่ายต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและช่วยอนุรักษ์ไว้เพื่อให้มนุษย์และสรรพสิ่งที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติไม่สูญหายไปจากโลกนี้ และยังคงสมบูรณ์เป็นปกติเหมือนอย่างที่เคยเป็นมาแต่ครั้งในอดีต การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ดีนั้น จะต้องมีการทำนุบำรุงรักษาสภาพธรรมชาติดั้งเดิมเอาไว้ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาของผู้ที่สนใจใฝ่เรียนรู้ในอนาคตดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเข้ามาบีบบทบาทในการยับยั้งให้มนุษย์รู้จักคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ธรรมชาติมีความสำคัญต่อชีวิตสัตว์ ชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชีวิตในโลกนี้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นสิ่งเตือนใจในเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองโลก ธรรมเป็นโลกบาลคือ ธรรมคุ้มครองโลก อันได้แก่ หิริ และโอตตปปะ จะทำให้มนุษย์ไม่กล้าทำร้ายกัน ไม่กล้าทำลายธรรมชาติ หลักธรรมที่ว่าด้วยความกตัญญูจะเป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์เห็นคุณค่าของมนุษย์ด้วยกัน (สมชัย ศรีนอก ผศ.ดร, 2554 : 429-430) รวมทั้งเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม จะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจความเมตตาและปรารถนาดีต่อกัน แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความสำคัญต่อป่า ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ป่า การแสวงหาความวิเวกจากป่า การบำเพ็ญเพียรที่ต้องอาศัยความสงบจากป่า จะนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดีดังปรากฏในอังกุรเปตวัตถุ ความว่า พราหมณ์พ่อค้าคนหนึ่งเห็นของทิพย์ออกจากมือรุกขเทวดา จึงเกิดความโลภขึ้น ได้

บอกแก่อังกูรพาดิชาว่า จะนำทรัพย์ที่ได้ไปเพื่อประโยชน์อันใด สูเอารุกขเทวดาผู้ให้ของทิพย์ได้นี้ไปจะไม่ดีกว่า หรือ เมื่อได้ฟังเช่นนั้น อังกูรพาดิชาจึงห้ามเพื่อนไว้แล้วกล่าวว่า

บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่กิ่งของต้นไม้นั้นก็สมควรพัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่ใบของต้นไม้นั้นก็สมควรทำลาย เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม ด้วยว่าบุรุษพักอยู่ในเรือนของบุคคลใดเพียงหนึ่งคืน หรือได้ข้าวได้ที่อยู่ของบุคคลใด ไม่ควรจะมีจิตคิดร้ายต่อบุคคลนั้น ความเป็นผู้กตัญญูต่อบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว

กล่าวได้ว่าทรัพย์ากรธรรมชาติดีมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างมากมายมหาศาลและยังทำหน้าที่เป็นระบบคุ้มกันภัยให้กับมนุษย์มนุษย์เองก็ต้องคุ้มกันภัยให้กับทรัพย์ากรธรรมชาติด้วย มนุษย์กับทรัพย์ากรธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยกันและกันดำรงอยู่โดยธรรมชาติได้ให้อะไรหลายอย่างตามที่มนุษย์ต้องการ มนุษย์จะมีชีวิตอยู่รอดได้ด้วยดีจะต้องปฏิบัติต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยความกตัญญูทศเวทีย ในอุปการคุณของธรรมชาติโดยการมีทัศนคติและท่าทีที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2542 : 119-121)) เมื่อมนุษย์มีทัศนคติและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ธรรมชาติดังที่กล่าวมาแล้วบุคคลนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูทศเวทียต่อการอนุรักษ์ที่ทรัพย์ากรธรรมชาติเป็นการรักษาและอนุรักษ์ธรรมชาติให้อยู่คู่สังคมไทยสืบไป

3. การอนุรักษ์ทรัพย์ากรธรรมชาติ: ตามแนววิถีไทย

ทรัพย์ากรธรรมชาติมีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุมทุกอย่างทั้งสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์เสริมสร้างขึ้นมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิดเพราะมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดถ้าสิ่งแวดล้อมดีที่ส่งผลให้มนุษย์มีความเป็นอยู่สบายไม่เดือดร้อน จิตใจแจ่มใสหากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดทั้งทางตรงและทางอ้อมการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีความสุขเมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตามแต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อมถ้าจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องสัตว์โลก รวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้ (พระเมธีธรรมภรณ์ ; ประยูร ธมมจิตโต, 2536 : 99-100)

สาระสำคัญของทรัพย์ากรธรรมชาติที่ผู้ศึกษานำมาศึกษาในที่นี้ประกอบด้วย 1. ทรัพย์ากรดิน 2. ทรัพย์ากรน้ำ 3. ทรัพย์ากรอากาศ และ 4. ทรัพย์ากรป่าไม้ พอประมวลได้ดังนี้

1) ทรัพย์ากรดินดิน เป็นทรัพย์ากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างหนึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสิ่งที่อยู่บนโลกนี้ มนุษย์และสัตว์อาศัยแผ่นดินเป็นที่อยู่อาศัย ทำการเกษตรเป็นต้น แม้ร่างกายของมนุษย์และสัตว์รวมทั้งพืชก็มีธาตุดินเป็นส่วนประกอบดินนั้นว่าเป็นทรัพย์ากรที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตในโลกนี้เกินกว่าจะพรรณนาได้แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ถ้าหากมนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์ของดินอย่างถูกวิธีดินก็จะมีประโยชน์ต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตต่อไปอีกนานการอนุรักษ์ทรัพย์ากรดินที่สำคัญๆ มีดังนี้คือ(1) ไม่ทำลายป่าไม้ (2) ไม่ทำไร่เลื่อนลอย(3) ปลูกพืชให้ถูกวิธี เช่นปลูกพืชคลุมดิน ปลูกพืชหมุนเวียน(4) ปรับปรุงดินโดยยังใช้ปุ๋ยที่ผลิตจากธรรมชาติเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์การตัดไม้ทำลายป่า การจุดไฟเผาป่า การทำไร่เลื่อนลอย เป็นการ

ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพจะส่งผลให้การเกษตรเสียหาย และทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ (ประพันธ์ศุภษร, ดร., 2554 : 434)

2) ทรัพยากรน้ำ น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตทั้งมนุษย์ สัตว์และพืช น้ำมีอยู่มากมายทุกหนทุกแห่ง ทั้งบนดิน ใต้ดิน ในอากาศหรือแม้ในร่างกายของสิ่งมีชีวิตก็มีน้ำเป็นส่วนประกอบมนุษย์ใช้ประโยชน์จากน้ำมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์จนถึงปัจจุบัน เช่น ใช้ในการอุปโภคบริโภค สาธารณูปโภค ใช้ในการเกษตรกรรม กสิกรรม เลี้ยงสัตว์ เป็นต้นหรือใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจ และใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อทำรายได้ให้กับประเทศการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำที่สำคัญๆ คือ (1)การพัฒนาแหล่งน้ำ ได้แก่ การขุดลอกหนองคลองบึงและแม่น้ำที่ตื้นเขิน เพื่อให้สามารถกักเก็บน้ำได้มากขึ้น ตลอดจนการสร้างเขื่อนและอ่างกักเก็บน้ำ (2) การใช้น้ำอย่างประหยัด ไม่ปล่อยให้สูญเสียบ่อยโดยเปล่าประโยชน์และสามารถนำน้ำที่ใช้แล้วกลับมาหมุนเวียนใช้ได้ใหม่อีก(3) การควบคุมรักษาต้นน้ำลำธาร ไม่มีการอนุญาตให้มีการตัดต้นไม้ทำลายป่าอย่างเด็ดขาด (4) ควบคุมมิให้เกิดมลพิษแก่แหล่งน้ำมีการดูแลควบคุมมิให้มีการปล่อยสิ่งสกปรกลงไปในแหล่งน้ำ

3) ทรัพยากรอากาศ เป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์สัตว์และพืช อากาศที่มนุษย์หายใจเข้าไปเป็นอากาศที่บริสุทธิ์ ประกอบด้วยออกซิเจน 20.94% ไนโตรเจน 78.09% คาร์บอนไดออกไซด์ 0.03% และก๊าซอื่น ๆ อีก 0.01%มนุษย์และสัตว์สามารถอดอาหารและน้ำได้หลายชั่วโมง แต่ไม่สามารถขาดอากาศได้เลยนอกจากมนุษย์ใช้อากาศในการหายใจแล้ว มนุษย์ยังใช้ประโยชน์จากอากาศอีกหลายอย่าง เช่นการหุงต้ม การอุตสาหกรรมน้ำอัดลม การพักผ่อนหย่อนใจ การเล่นกีฬา การท่องเที่ยว เป็นต้น ถ้าอากาศบริสุทธิ์ย่อมส่งผลให้ร่างกายของมนุษย์แข็งแรง สุขภาพจิตดีหากอากาศเป็นพิษย่อมมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งหมดและนำอันตรายมาสู่มนุษย์และสัตว์

เนื่องจากโลกเรามีความกว้างใหญ่ การแก้ไขปัญหาซึ่งเกิดขึ้นกับบรรยากาศจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ดังนั้นหลักสำคัญในการอนุรักษ์จึงได้แก่ การป้องกันมิให้เกิดปัญหา อย่างไรก็ตามหลักและวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรอากาศรวมถึงการแก้ไขปัญหา คือ

(1)งดหรือลดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลสาร

1) ลดปริมาณมลสารที่ทำให้อากาศเสีย เช่น ฝุ่นละอองและสารพิษ

2) ลดปริมาณก๊าซเรือนกระจก เช่น ไม่เผาป่า ฟางข้าว หรือขยะมูลฝอยเพื่อลดปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์

3) ลดปริมาณก๊าซที่ทำลายชั้นโอโซน

(2)อนุรักษ์ป่าไม้เพื่อช่วยลดปัญหาอากาศเสียและवादภัย ทั้งนี้เพราะต้นไม้จะใช้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ เพื่อการสังเคราะห์แสงการมีต้นไม้มากจึงช่วยลดปัญหาภาวะเรือนกระจกที่เกิดจากก๊าซนี้ได้ นอกจากนี้ ต้นไม้ยังช่วยกรองฝุ่นผงและละอองต่างๆ ที่ทำให้อากาศเสียรวมทั้งช่วยปะทะและลดความรุนแรงของลมพายุอีกด้วย

(3)ตรวจสอบอากาศเพื่อเตรียมแก้ไขปัญหาการตรวจสอบคุณภาพอากาศอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถทราบและหาทางแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วขึ้น

4) **ทรัพยากรป่าไม้** ป่าไม้ นับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์และสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตอื่นๆ มนุษย์ได้อาศัยป่าไม้ทำเป็นที่อยู่อาศัยสัตว์ก็อาศัยป่าไม้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่หลบภัยป่าไม้ช่วยสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่สรรพสัตว์ ทำให้ฝนตกตามฤดูกาลช่วยอุ้มน้ำไม่ให้ น้ำป่าท่วมอย่างฉับพลัน ป้องกันการไหลชะของน้ำเป็นแหล่งอาหารของมนุษย์และสัตว์ มนุษย์ได้รับประโยชน์จากป่าไม้เป็นจำนวนมากหลาย เช่น ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม ช่วยปรับอุณหภูมิในฤดูกาล ใช้ในการอุตสาหกรรมนอกจากนี้แล้วยังได้รับประโยชน์ทางอ้อมจากป่าไม้ เช่น ช่วยบรรเทาความร้ายแรงของพายุป้องกันและบรรเทาอุทกภัย เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิดเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นเสมือนปอดของประเทศวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญคือ (1) การคุ้มครองป่าไม้ (2) การควบคุมการตัดไม้ (3) การปลูกป่า (4) การป้องกันไฟป่าและแมลงทำลายต้นไม้ (5) การใช้ไม้อย่างประหยัด ใช้วัสดุอื่นแทนไม้หรือการนำเศษไม้กลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (6) การปราบปรามผู้ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า (7) การรณรงค์ปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเห็นความสำคัญของป่าไม้ (8) มีนโยบายเปิดป่าสัมปทานการทำป่าไม้เพื่อช่วยอนุรักษ์ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและประโยชน์มากมาย ต้องใช้เวลานานเป็นหลายร้อยปีพื้นที่ป่าจึงจะสมบูรณ์ได้สมควรที่ทุกฝ่ายต้องตระหนักถึงความสำคัญของป่าและช่วยอนุรักษ์ไว้เพื่อให้มนุษย์และสรรพสิ่งที่อยู่อาศัยป่าไม้สูญหายไปจากโลกนี้

จะเห็นได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อชีวิตของมวลมนุษย์สัตว์และพืชการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอจะแยกจากกันไม่ได้ ฉะนั้นมนุษย์จำต้องรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการไม่ทำลายให้เสียความสมดุลทางระบบนิเวศวิทยา ดังนั้น สามารถประมวลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ในการที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ทุกแง่มุมและที่จะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างน้อยที่สุดต้องคำนึงถึงความสูญเสียเปล่าอันอาจเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

2. รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นและหายากด้วยความระมัดระวังรวมทั้งจะต้องตระหนักเสมอว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไปนั้นจะไม่ปลอดภัยต่อสภาวะแวดล้อม

3. ต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้นั้นโดยให้มีอัตราผลิต (เพิ่มพูน) เท่ากับอัตราใช้หรืออัตราเกิดเท่ากับอัตราตายเป็นอย่างน้อย

4. ประชากรเป็นปัจจัยอันสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประมาณอัตราเกิดและการเปลี่ยนแปลงของพลเมืองตลอดเวลาโดยพิจารณาจากความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ

5. ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพอีกทั้งพยายามค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ เพื่อให้ประชากรได้มีใช้อย่างพอเพียง

6. ให้การศึกษาแก่ประชาชนให้เข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาสมดุลตามธรรมชาติซึ่งจะมีผลต่อการทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดีการให้การศึกษาอาจเป็นทั้งในและนอกโรงเรียนเพื่อให้ประชาชนเข้าใจหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพผลการศึกษานี้จะเป็นหนทางไปสู่ความหวังในอนาคตว่าสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยจะสดสวยและน่าอยู่ในอนาคต

4. วิเคราะห์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ : ตามแนววิถีธรรม วิถีไทย

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นั้น ทรัพยากร ป่า ไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ ดิน อากาศ สัตว์ป่า ทำให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติและ การดำรงชีพของมนุษย์ การที่มนุษย์ไม่ตัดต้นไม้ย่อมช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติได้มากมาย เพราะสิ่งมีชีวิตที่อาศัยต้นไม้ตั้งแต่รากถึงยอดมืออยู่อย่างชุกชุม เช่น สัตว์จำพวกแมลง หนอน ผีเสื้อ เป็นต้น ต่างก็อาศัยต้นไม้เป็นเสมือนบ้าน เป็นที่หลบภัย เป็นที่พักผ่อน ยิ่งต้นไม้ใหญ่เท่าไรก็ยิ่งมีสัตว์อาศัยมากเท่านั้น

การนำเสนอแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ : ตามแนววิถีไทย ผู้ศึกษาเห็นว่า มนุษย์สัมพันธ์กับธรรมชาติในสองลักษณะ คือ 1. การพยายามเอาชนะธรรมชาติ เพื่อนำประโยชน์จากธรรมชาติมาใช้ 2. การพยายามกำหนดความสำคัญของธรรมชาติอย่างลุ่มลึก มนุษย์สามารถมองเห็นความสงบและความร่มเย็นได้จากธรรมชาติ ซึ่งสามารถให้ความหมายได้ว่า มนุษย์กับธรรมชาติต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันตามกฎอิทัปปัจจยตา คือ สภาพที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นหรือการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันจึงเกิดขึ้น (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2536: 43) คือทุกสิ่งมีสาเหตุหรือเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมาในลักษณะของผู้ให้อุปการะและผู้ทำปฏิการะอาจกล่าวได้ว่าธรรมชาติคือบ่อเกิดแห่งชีวิตและสรรพสิ่งมนุษย์และสัตว์อาศัยอาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยยารักษาโรค (ประเวศ อินทองปาน, 2547 : 120) ตลอดถึงเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เป็นสถานที่สำหรับพัฒนาจิตตังเช่นพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสรู้เพราะอาศัยต้นไม้และธรรมชาติกล่าวยกเอาพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่างการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแล้วย่อมเป็นที่ปรากฏชัดว่าพระพุทธเจ้าประสูติที่สวนลุมพินีวันตรัสรู้ที่โคนต้นโพธิ ฌต่าบลอุรุเวลาเสนานิคมทรงแสดงธรรมกัณฑ์แรกชื่อธรรมจักรกับปวัตตสูตรที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันทรงแสดงธรรมกัณฑ์สุดท้ายชื่อมหาปรินิพพานสูตร และเสด็จปรินิพพานที่สาละวันทยานมณีที่อาศัยของเหล่าภิกษุในสมัยพุทธกาลก็คือโคนต้นไม้ต้นอนุสาสน์ชื่อว่ารุกขมุลเสนานันนิสสายปพพชาติตถเตยาวชีวอุสสาโหรณีย (พระธรรมวโรดม (บุญมาคุณสมปนโนป.ธ.9 ,2540: 56) ที่อยู่อาศัยที่เรียกว่าเป็นวัดก็มีคำว่าป่าต่อท้ายเช่นเวฬุวันเขตวันหรือมีคำว่าอารามที่แปลว่า สวนต่อท้ายเช่นบุพพารามนิโครธาราม เป็นต้นเมื่อมนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยธรรมชาติเหล่านี้แล้วก็จะเกิดการหวงแหนและเห็นคุณค่าที่จะเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

แนวคิดในการอนุรักษ์ธรรมชาติ คือ ป่าไม้หรือต้นไม้ นั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างเพียงพอและเหมาะสม หากนำไปสู่การปฏิบัติได้สามารถทำให้มนุษย์เข้าถึงธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งระดับโลกิยะและโลกุตระ อย่างเช่น ต้นโพธิ์ เกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็ได้รับเกียรติจากชาวพุทธเป็นพิเศษ ไม่ยอมตัดแม้กิ่ง และให้ความเคารพนับถือต้นโพธิ์ ซึ่งเป็นเสมือนพุทธอนุสาวรีย์ (ประวัติต้นพระศรีมหาโพธิ์และความเชื่อที่มีต่อต้นโพธิ์ของชาวพุทธ) (บุญตา อัครจันทร์, 2539: 54) ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของโลก ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้มีความผูกพันต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ป่าไม้จึงมีประโยชน์ต่อมนุษย์มากมาย เช่น มนุษย์ใช้ไม้ในการสร้างที่อยู่อาศัย ช่วยปรับสภาพภูมิอากาศ เป็นแนวป้องกันพายุ ลดความรุนแรงของน้ำท่วม และที่สำคัญเป็นยาในการรักษาโรค (วิชัย เทียนน้อย, 2542 : 114-117) ดังนั้น ป่า

ไม้จึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ให้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยแบ่งตามลักษณะที่นำมาใช้ได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วไม่หมดสิ้นได้แก่

(1) ประเภทที่คงอยู่ตามสภาพเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เลยเช่นพลังงานจากดวงอาทิตย์ ลมอากาศฝุ่นใช้เท่าไรก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไม่รู้จักหมด

(2) ประเภทที่มีการเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากถูกใช้ในทางที่ผิดเช่นที่ดินน้ำลักษณะภูมิประเทศ ฯลฯ ถ้าใช้ไม่เป็นจะก่อให้เกิดปัญหาตามมาได้แก่การปลูกพืชชนิดเดียวกันซ้ำ ๆ ซาก ๆ ในที่เดิมย่อมทำให้ดินเสื่อมคุณภาพได้ผลผลิตน้อยลงถ้าต้องการให้ดินมีคุณภาพดีต้องใส่ปุ๋ยหรือปลูกพืชสลับและหมุนเวียน

2. ทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วหมดสิ้นไปได้แก่

(1) ประเภทที่ใช้แล้วหมดไปแต่สามารถรักษาให้คงสภาพเดิมไว้ได้เช่นป่าไม้สัตว์ป่าประชากรโลกความอุดมสมบูรณ์ของดินน้ำเสียจากโรงงานน้ำในดินปลาบางชนิดทัศนียภาพอันงดงาม ฯลฯ ซึ่งอาจทำให้เกิดขึ้นใหม่ได้

(2) ประเภทที่ไม่อาจทำให้มีใหม่ได้เช่นคุณสมบัติธรรมชาติของดินพรสวรรค์ของมนุษย์สติปัญญาเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ชาติไม้พุ่มต้นไม้ใหญ่ดอกไม้ป่าสัตว์บกสัตว์น้ำ ฯลฯ

(3) ประเภทที่ไม่อาจรักษาไว้ได้เมื่อใช้แล้วหมดไปแต่ยังสามารถนำมาอุปโภคบริโภคเป็นวัตถุดิบเช่นเดิมแล้วนำกลับมาประดิษฐ์ขึ้นใหม่เช่นโลหะต่าง ๆ สังกะสีทองแดงเงินทองคำ ฯลฯ

(4) ประเภทที่ใช้แล้วหมดสิ้นไปนากล้ากลับมาใช้อีกไม่ได้เช่นถ่านหินน้ำมันก๊าซโอโลหะส่วนใหญ่ ฯลฯ ถูกนำมาใช้เพียงครั้งเดียวก็เผาไหม้หมดไปไม่สามารถนำมาใช้ใหม่ได้

จะเห็นได้ว่า ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและประโยชน์มากมายต้องใช้เวลานานเป็นหลายร้อยปี พื้นที่ป่าจึงจะสมบูรณ์ได้สมควรที่ทุกฝ่ายต้องตระหนักถึงความสำคัญของป่าและช่วยอนุรักษ์ไว้เพื่อให้มนุษย์และสรรพสิ่งที่อาศัยป่าไม่สูญหายไปจากโลกนี้และยังคงสมบูรณ์เป็นปกติเหมือนอย่างที่เคยเป็นมาแต่ครั้งในอดีตจนถึงปัจจุบันการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ต้นนั้น จะต้องมีการทำนุบำรุงรักษาสภาพธรรมชาติดั้งเดิมเอาไว้เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาของผู้ที่สนใจใฝ่เรียนรู้ เป็นต้น

5. ประโยชน์ของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติส่งผลให้เกิดการเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้นเนื่องจากประโยชน์ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรอากาศ และทรัพยากรป่าไม้ ล้วนให้คุณค่าและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับมนุษย์ทั้งหลาย จากการศึกษาวิเคราะห์ผู้ศึกษาเห็นประเด็นที่เกิดขึ้น 3 ด้านด้วยกัน คือ

(1) **ด้านคุณค่าทรัพยากรป่าไม้** ในระบบนิเวศของป่าไม้นับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์และสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตอื่นๆ มนุษย์ได้อาศัยป่าไม้เป็นที่อยู่อาศัย สัตว์ก็อาศัยป่าไม้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นสถานที่หลบภัย ป่าไม้ช่วยสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ธรรมชาติ ทำให้ฝนตกตามฤดูกาล ช่วยอุ้มน้ำไม่ให้ป่าไหลหลากเข้าท่วมหมู่บ้านที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งอาหารของมนุษย์และสัตว์ เป็นยารักษาโรค ซึ่ง

มนุษย์เองได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้มากมายมหาศาล เพราะป่าเป็นแหล่งกำเนิดของปัจจัย 4 ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป็นแหล่งพลังงาน เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ (อู่แก้ว ประกอบไวทยกิจ บีเวอร์, 2531: 207) มนุษย์ไม่มีชีวิตอยู่ได้หากปราศจากป่า คำว่า “ป่า” ในระบบนิเวศนอกจากจะหมายถึง ต้นไม้มานานานพันส์แล้วยังรวมถึง ดิน น้ำ อากาศ และความหลากหลายของสัตว์ป่า ตลอดทั้งหน่วยชีวิตเล็กๆ และพืชพันธุ์อื่นๆ เป็นต้น

(2) ด้านประโยชน์การที่ตกอยู่ใต้อำนาจของกฎปฏิบัติสมุปาบทหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากฎของธรรมชาติ ณ ปัจจุบันนี้ยังทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมนุษย์ส่วนหนึ่งเล็งเอาประโยชน์ที่เกิดจากธรรมชาติมาใช้โดยไม่รู้คุณค่า “เมตตาธรรม” คำนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์มีเมตตาทั้งต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ถ้าเรามีลักษณะหรือท่าทีของความเมตตา เราทั้งหลายจะอยู่รวมกันกับธรรมชาติอย่างสงบสุข ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน ธรรมชาตีก็คงจะไม่ทำร้ายมนุษย์เช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าเมื่อออกผนวชเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสต์พระพุทธองค์ก็ทรงออกแสวงหาที่สงบ บำเพ็ญเพียรเพื่อการบรรลุธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงธรรมชาติว่า

เรานั้นแสวงหาอะไรเป็นกุศล ความสงบซึ่งไม่มีสิ่งอื่นยิ่งกว่า เมื่อเราเที่ยวจาริกไปในแคว้นต่างๆ จนถึงมคธ ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี นำให้เกิดเพลินใจยิ่งนัก มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของภิกษุและกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบรรลุธรรมอันเป็นที่สุดแห่งทุกซ์ เราจึงนั่ง ณ ที่นั่นด้วยคิดว่าที่นี้เหมาะแก่การบำเพ็ญตบะ (ม.ม. (ไทย) 12/373/409)

พระพุทธเจ้าทรงแสวงหาสถานที่ที่มีธรรมชาติที่สวยงามน่ารื่นรมย์ เพราะพระพุทธองค์ทรงเห็นว่าธรรมชาติให้ความสุข ให้ความสบายใจ มีผลเกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตใจของตัวสูงขึ้นไป มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่า วนวัจณเถระได้เข้าไปอยู่ในป่าแล้วปรารถนาคำว่า “ภูเขาทั้งหลาย อันล้วนแล้วด้วยศิลา มีสีเขียว ทะมืนดังเมฆ ดุจจิเรขงามดี มีธารวาริเย็นใสสะอาด ดารดาชไปด้วยแมลงค่อมทอง ภูเขาเหล่านั้น ย่อมทำให้เรารื่นรมย์ใจ”(ขุ.เถร. (ไทย) 26/13/308.) อีกองค์หนึ่งคือ พระจิตตะเถระ ได้กล่าวเป็นคาถาไว้ว่า “นกยูงทั้งหลายมีขนเขียว ขนคองาม หอนงาม พวกมันรำร้องอยู่ในปากการวี นกยูงเหล่านั้นระเริงร้องท่ามกลางลมหนาวอันเจือด้วยฝน ย่อมปลุกบุคคณผู้เจริญมานซึ่งหลับอยู่ให้ตื่นจากการพักผ่อน”(ขุ.เถร (ไทย) 26/22/331.)

กฎระเบียบที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสังคมตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนในด้านการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ฉะนั้นน้อย นอนน้อยแต่ทำงานเพื่อสังคมมากและในขณะเดียวกันก็เป็นการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับกฎของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมดังนั้น การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยจึงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปด้วยทั้งปฏิบัติตนเพื่อบรรลุคุณธรรมขั้นสูงด้วย จึงได้ประโยชน์ทั้งสองทางคือ

1) ประโยชน์ต่อพระวินัย มีดังนี้

- (1) ช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุตัดไม้ทำลายป่า รวมทั้งพืชพันธุ์ทุกชนิด
- (2) ช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์
- (3) ช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุทำลายดิน
- (4) ช่วยสร้างจิตสำนึกในการรักษาสภาพแวดล้อมให้คงความสมดุลทางธรรมชาติ

(5) ช่วยป้องกันมลพิษทางอากาศ

(6) เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ทำลายธรรมชาติ

2) ประโยชน์ต่อสังคม

เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยแล้วย่อมทำให้สังคมนั้น ๆ อยู่อย่างสงบ ไม่เดือนร้อนจึงพอประมวลประโยชน์ของพระวินัยที่มีต่อสังคมดังนี้

(1) ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่สังคม โดยพระสงฆ์ปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

(2) เมื่อภิกษุไม่ตัดไม้ทำลายป่าก็ส่งผลให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข

(3) ทำให้ประชาชนเกิดศรัทธาเลื่อมใสในการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์และปฏิบัติตาม

3) ด้านความกตัญญูทรัพยากรธรรมชาติหมายถึงสิ่งเกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้น ๆ

กล่าวคือสิ่งต่างๆทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่แวดล้อมมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2531 : 420) ได้แก่ของที่เกิดขึ้นเองตามวิสัยของโลกเช่นคนสัตว์ต้นไม้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2542: 107) พระสงฆ์มีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับทุกสรรพสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยปัจจัยในการดำเนินชีวิตเพื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและปฏิบัติศาสนกิจตามหน้าที่ของพระสงฆ์ในแต่ละวันต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยได้อาศัยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปของปัจจัยสี่ได้แก่เครื่องนุ่งห่มอาหารที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค

จะเห็นได้ว่า การอนุรักษ์ เป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุดและจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกันการใช้สิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไปหรืออีกความหมายหนึ่งคือ เป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคตการอนุรักษ์ ควรมีการทำความเข้าใจและคาดหวังในพฤติกรรมของคนในพื้นที่ที่มากที่สุดโดยการดำเนินการ ดังนี้ (1) ให้ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ตัดสินใจในลักษณะวันต่อวัน ดังนั้นการแก้ปัญหาส่วนใหญ่จึงควรอยู่ในความรับผิดชอบของคนในพื้นที่เอง (2) การยอมรับผิดชอบหรือไม่ของประชาชนขึ้นอยู่กับทัศนคติ และความสามารถในการเข้าใจความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างการตัดสินใจและผลที่เกิดขึ้น (3) โดยปกติไม่มีเหตุผลใดๆ ที่ประชาชนในพื้นที่ต้องการอนุรักษ์ เนื่องจากการกระทำดังกล่าวอาจไม่ได้ช่วยเพิ่มเติมผลผลิตให้แก่พวกเขาแต่ประการใด (4) ประชาชนบางกลุ่มอาจให้ความสนใจในการอนุรักษ์แต่มีอาจลงมือทำได้เนื่องจากไม่มีทุน ไม่มีเวลาเป็นต้น

6. สรุป

กิจกรรมของมนุษย์ที่จัดเป็นการแสดงความกตัญญูต่เวทีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การร่วมกันจัดกิจกรรมโครงการอนุรักษ์พัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนหรือในสังคมที่ตนอาศัยอยู่โดยการช่วยกันกำจัดขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลทั้งหลายช่วยกันทำความสะอาดให้ชุมชนน่าอยู่อาศัย ร่วมกันจัดกิจกรรมปลูกป่าเพื่อทดแทนป่าไม้ที่ถูกตัดไปด้วยฝีมือมนุษย์หรือเสียหายไปจากภัยธรรมชาติ เป็นต้นพระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่มีมนุษย์ควรตระหนัก เนื่องจากพระวินัยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นการเน้นย้ำให้พระสงฆ์มองเห็นสาระสำคัญของพระวินัยแต่ละข้อที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้

พระสงฆ์ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์พระวินัยมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเน้นให้ศึกษาบริบทของสังคมสมัยพุทธกาลแล้วนำมาเปรียบเทียบกับสมัยปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าและพระสาวกล้วนใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ไม่ทำลายระบบนิเวศวิทยา ทั้งยังบัญญัติพระวินัยให้เกื้อกูลต่อธรรมชาติแม้ประชาชนเองต่างก็มองเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมความตระหนักและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาเพื่อส่งเสริมรักษาคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในระยะยาว โดยกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา มุ่งเน้นพัฒนาจากพฤติกรรมส่วนบุคคลไปสู่ประชากรทุกระดับให้มีความสำนึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึก เพื่อให้ทุกคนมีความตระหนักในความสำคัญต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น มีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เช่น บุคคลที่อาศัยอยู่ในบริเวณหมู่บ้านกะทูนใน จ. นครศรีธรรมราช ย่อมรับรู้ในการอุทกภัยอันเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่ามากกว่าประชาชนในบริเวณอื่น

2. ขั้นความใส่ใจและเห็นคุณค่าในเรื่องที่จะเรียนรู้ เมื่อบุคคลรับรู้แล้วก็เกิดความสนใจ และ เมื่อเกิดความสนใจแล้วก็เริ่มเห็นคุณค่า เหมือนนักอนุรักษ์ที่นิยมที่เริ่มต้นจากการรับรู้และสนใจในเรื่องสภาพแวดล้อมและเห็นคุณค่าในสิ่งนั้น ๆ เช่น เห็นคุณค่าของแม่น้ำลำคลองและบ้านเมืองที่สะอาด เป็นต้น

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือทั่วไป

ประพันธ์ ศุภษร,ดร.วินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.รวมบทความประชุมวิชาการทาง

พระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ 8 เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก 12- 1 4
พฤษภาคม 2554 ประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2553).

นิวัติ เรื่องพานิช.การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม.กรุงเทพมหานคร :

เฉลิมชัยการ พิมพ์, 2542.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).คนไทยกับสัตว์ป่า.พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก
จำกัด, 2542.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์.พิมพ์ครั้งที่9.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูรธมมจิตโต).ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2538.

ราชบัณฑิตยสถาน.พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.พิมพ์ครั้งที่4. กรุงเทพมหานคร :
อักษรเจริญทัศน์, 2531.

วิชัย เทียนน้อย.การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

อักษรวัฒนา, 2542.

สมชัย ศรีนोक, ผศ.ดร..“พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”.ใน รวมบทความ

ประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ 8 เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญ
สากล ของโลก 12-14 พฤษภาคม 2554 ประเทศไทย.รวบรวมจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21เซ็นจูรี จำกัด, 2554.

อู่แก้ว ประกอบไวยทกิจ บีเวอร์.มนุษย์-ระบบนิเวศและสภาพนิเวศในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, 2531.

(2) วิทยานิพนธ์

บุญตา อัจฉรินทร์. “ต้นไม้มโนพระพุทธรูปศาสนา : กรณีศึกษาต้นไม้มโนที่ปรากฏในพุทธประวัติและ

ต้นไม้มโนที่ใช้เป็นยา”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล,
2539.